

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2011-2012

Recull dels resums de les conferències i seminaris celebrats durant el curs 2011-2012 publicats en l'espai de comunicació virtual **Triat i Garbellat** de l'*Obrador Obert, el butlletí digital de la SCG*. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

M. D. GARCIA RAMON, en ocasió de rebre el Premio Internacional Geocrítica 2011: *Un recorregut a través de la geografia crítica: de la geografia agrària a la geografia del gènere* [Hermínia Pujol] p. 1 : : E. JULIANA: *Geografia política a Espanya* [Enric Bertran] p. 2 : : A. BLANCO, A. CAMPOS, J. GRANADOS, J. PINTÓ, LI. RIUDOR i M. VILLANUEVA van intervenir en el curset *Ensenyar Geografia a Secundària* [Roser Serra] p. 4 : : A. CERDÀ: *L'agricultura ecològica en el sistema agrari actual. Té futur?* [Daniel Mast] p. 7 : : Presentació de la reedició del llibre *El valor geogràfic de España* (1921) [Francesc Nadal] p. 9 : : J. LI. PEÑA: *L'evolució del paisatge a l'holocè superior: clima, acció antròpica* [Josep M. Arnal / Pau Feliu] p. 11 : : J. ROCA: *La ciutat, els museus de ciutat i la construcció d'Europa* [Carme Montaner] p. 13 : : J. C. GARCIA: *Orlando Ribeiro (1911-1997): el Mediterráneo y el Atlántico* [Enric Mendizábal] p. 15 : : R. MATA, J. NOGUÉ i F. M. MUÑOZ van debatre sobre el llibre: *Urbanització* [J. M. Garcia Ferrer] p. 17 : : M. MOLLÀ: *El nuevo Madrid, infraestructuras contra naturaleza* [Elisabet Sau] p. 20 : : E. SERRANO, G. VIEIRA i M. OLIVA van intervenir en el curset: *L'Antàrtida i els geògrafs* [Albert Pèlachs] p. 23 : : C. GUÀRDIA, A. MIGUEL i L. OUTEIRO van intervenir en el curset: *Geografia i esports d'aventura* [Xavier Úbeda] p. 27 : : E. TELLO: *La transformació històrica del paisatge entre l'economia i ecologia: podem posar a prova la hipòtesi de Margalef?* [Pau Alegre] p. 29.

Les conferències de Sonila PAPATHIMIU, Claire HANCOCK i Peter JACKSON, així com l'acte de presentació del llibre *Estadística Territorial de la Província de Barcelona*, no van trobar ressenyaire.

[pau alegre, 3 de setembre de 2012]

Dimarts 20 de setembre de 2011

Maria Dolors GARCIA RAMON
Universitat Autònoma de Barcelona,
en ocasió de rebre el Premio Internacional Geocrítica 2011

*Un recorregut a través de la geografia crítica:
de la geografia agrària a la geografia del gènere.*

El passat 20 de setembre, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, es féu entrega del Premi Internacional Geocrítica 2011 a la professora Ma. Dolors Garcia-Ramon. L'acte fou presentat pel professor Francesc Nadal, president de la Societat Catalana de Geografia i introduït per Horacio Capel, fundador del premi i director de la revista *Geo Crítica*, *Cuadernos Críticos de Geografía Humana* (1976-1994), de la qual aquesta distinció prengué el nom en el moment de la seva concepció el 2002. El Premi Internacional Geocrítica havia distingit fins aquest any diferents professors de l'àmbit llatinoamericà així com un espanyol, un francès, un portuguès i un nord-americà.

La professora M. Dolors Garcia-Ramon és la primera guardonada catalana i també la primera dona que és reconeguda per la seva tasca de recerca i de mestratge en geografia. Ambdues vessants foren a bastament exposades, tant pel professor Capel, com per ella mateixa, qui va destacar el compromís social que la seva carrera professional ha comportat. Els seus estudis de geografia rural, pensament geogràfic i especialment de geografia del gènere (un enfocament transversal que des de fa dècades acompanya els seus treballs de recerca), sempre han estat emmarcats en els corrents més avantguardistes de la disciplina, així com en una dimensió internacional gairebé única en la geografia espanyola.

L'àmplia producció científica i els mèrits exposats pel Dr. Capel, foren resseguits per la guardonada a través de les seves principals publicacions, les quals representaven un testimoni tangible, tant de les diferents línies de recerca, com dels diversos temes que han interessat a la professora i investigadora al llarg de la seva carrera. Aquesta trajectòria és un reflex de la seva predilecció pel treball en equip així com pel mestratge dels seus alumnes i, en especial, dels seus doctorands i doctorandes, de qui destacà l'enriquiment intel·lectual que la interacció en la direcció de més d'una vintena de tesis, havia comportat. Fou una exposició concisa, amena i a la vegada mancada del posat de caire retret o en excés modest que sol acompanyar les exposicions de les dones, quan es tracta de parlar dels seus propis mèrits.

Un bon nombre de col·legues, exalumnes i companys de professió, gaudírem d'aquest acte de reconeixement tant de la persona com de la feina feta al llarg d'una carrera intensa, dilatada i, també, precoç (si la comparem amb altres professores i, fins i tot, professors de la seva generació). La innovació i la internacionalització de la seva recerca i de la seva difusió, així com el compromís amb la geografia i la generositat envers els seus i les seves deixebles, serien els trets més destacables de la trajectòria investigadora i docent de M. Dolors Garcia-Ramon. La Societat Catalana de Geografia celebra poder comptar amb una persona de la seva vàlua entre els seus membres.
[Hermínia Pujol]

Dimarts 25 d'octubre de 2011

Enric JULIANA RICART
director adjunt de *La Vanguardia*

Geografia política a Espanya.

Dimarts 25 d'octubre de 2011, a la sala Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans, se celebrà la sessió inaugural del curs 2011-12 de la Societat Catalana de Geografia. La lliçó acadèmica, titulada *Geografia política a Espanya*, anà a càrrec d'Enric Juliana Ricart, director adjunt de *La Vanguardia*. L'acte fou introduït pel president de la Societat, Francesc Nadal, qui en la presentació del ponent destacà el fet no gaire usual que constituïa la presència d'un periodista a la tribuna de la Societat. En aquest cas, tanmateix, es tractava d'un professional de la informació que acompanyava amb mapes els seus llibres i els seus articles, els darrers dels quals, referits als corredors ferroviaris, assolien una importància geogràfica cabdal. Per això -concloué Nadal-, la conferència restava, ja a l'avançada, plenament justificada.

Enric Juliana començà per dir que la corresponsalia que exercia actualment a Madrid per al seu diari li oferia dues oportunitats inestimables: conèixer els passadissos de la política espanyola i explicar com funciona el país, amb la convicció ferma que "el que se li ha de disputar a Madrid és la narració d'Espanya," en paraules textuais del ponent. Tot això, té una immediata conseqüència geogràfica: per explicar el país, cal conèixer-ne la demografia, la història i, esclar, la geografia. Una certesa des que exercí de corresponsal a Roma: en la comesa d'explicar com funcionen els països, els mapes esdevenen indefugibles.

Seguidament, Enric Juliana s'abocà a una reflexió sobre un canvi de paradigma en la política: la dimensió espacial pren cada cop més importància enfront la dimensió temporal. Aquesta darrera component tenia una gran significació durant l'època de la consolidació de la democràcia a Espanya, quan s'esdevingueren episodis de notable envergadura històrica, com és ara el canvi polític arran el 23-F, els Jocs Olímpics o l'entrada a l'euro. Ara, però, cada cop pren més empenta la qüestió *on som?*, quan es parla del trasllat del centre del món al Pacífic, cosa que planteja on és ara la perifèria. Ho il·lustrà amb dues expressions periodístiques que han fet forrolla: el *full de ruta* i *col·locar-se als mapes*. Altre cop els mapes, indispensables en la geografia política.

Per exemplificar l'embranchida de la qüestió *on som?*, entrà a parlar dels corredors ferroviaris, un tema d'escàs interès periodístic fins no fa gaire, que en 2011 ha esdevingut un afer de gran transcendència política. Abans de la crisi econòmica, el negoci era immobiliari; la controvèrsia la proporcionava el Pla Hidrològic Nacional. A hores d'ara, parlar de corredors ferroviaris ja no és irrellevant, ja no és avorrit. Com s'ha d'entendre, si no, el mapa de la Península Ibèrica, amb els corredors ferroviaris definits com a prioritaris, el 19 d'octubre darrer, per la Unió Europea, que mira de no fer enfadar ningú, malgrat l'evidència de la impossibilitat de realitzar-los tots. Una reedició del *cafè per a tothom?* És, sens dubte, en clau electoral, que cal interpretar-los.

El mapa dels corredors ferroviaris que es reproduïx en aquesta ressenya presidí tota la conferència i donà peu a interessants observacions de part del ponent, que aprofità l'ocasió per abonar la convicció sobre la importància dels mapes. En aquest

sentit, Juliana destacà la desaparició del corredor transpirinenc, que obligava a salvar un notable desnivell i obrir un túnel de 40 km al massís del Vinhamala -no sembla el moment de foradar un nou Sant Gotard, oi?- per fer-hi passar mercaderies, de vegades perilloses. Tot plegat, sense cap interès de part de França. Era una alternativa als corredors del Mediterrani i l'Atlàntic, que travessen territoris irredents de l'Espanya invertebrada, perquè Madrid no pot dependre de Catalunya i el País Basc, segons la doctrina imperant durant l'*aznaridad* -terme que cal agrair a Manuel Vázquez Montalbán.

Pel que fa a aquest dos corredors, Juliana destacà que el corredor mediterrani articulava una regió extensa on el pol indiscutible és Barcelona, mentre que el corredor atlàntic relacionava dues ciutats en aferrissada competència per la polaritat de la zona, Bilbao i Bordeus. El corredor mediterrani, capaç d'unir en un mateix projecte partits de diversa orientació ideològica i trobar un ampli consens de la societat civil, sembla anar un pas endavant. Cal no oblidar, això no obstant, la possible reconfiguració de les relacions econòmiques entre França i Espanya en aquesta regió atlàntica transfronterera arran l'abandó de la lluita armada de part d'ETA, fet casualment coincident amb la decisió sobre els corredors ferroviaris.

Enric Juliana posà de relleu que aquest mapa s'aparta de la geometria radial de la xarxa ferroviària, hereva del mapa dels camins de posta del segle XVIII, promulgat per Felip V. D'ençà d'aleshores, aquesta disposició radial de la xarxa viària només fou alterada per imposició del Banc Mundial per dinamitzar el turisme quan la construcció de l'autopista del Mediterrani. Ara és un mapa només, és cert, però és un altre mapa. I encara n'hi ha d'altres, com el que arranca del port de Sines -aposta portuguesa (en detriment de Porto?) per captar el transport marítim per l'Atlàntic- i discorre per la Manxa, seguint la traça ferroviària actual, fins enllaçar amb el corredor mediterrani al sud de València. Per dir-ho en un divertit terme encunyat per Juliana, es tracta del *bypass de Don Quixot*, un perifèric que anà de la Manxa a Barcelona, sense buscar favor a la cort. Una opció a considerar, puix que té en compte Portugal. Un país interessant des d'on observar Espanya, digué el ponent.

En qualsevol cas, caldrà restar amatents a l'evolució dels mapes. [Enric **Bertran**]

Dimecres 9 i 6 de novembre de 2011

Asun BLANCO, Antoni CAMPOS, Jesús GRANADOS,
Josep PINTÓ, Lluís RIUDOR i Maria VILLANUEVA
van intervenir en el seminari coordinat per Roser SERRA:

Ensenyar Geografia a Secundària.

Els objectius que la Societat Catalana de Geografia s'havia plantejat a l'hora d'organitzar el curs **Ensenyar Geografia a Secundària** eren els d'enfortir els lligams entre els docents geògrafs i la Societat Catalana de Geografia –al nostre entendre massa febles-; valorar la situació de la Geografia dins el currículum de secundària tot tenint en compte alguns condicionants (proves, llibres de text, alumnat, docents...); fer una anàlisi de quina geografia s'ensenya, com s'ensenya i per què; difondre i compartir recursos, materials i eines que avui estan a l'abast del professorat; crear un fòrum i espai de reflexió on poder parlar d'algunes de les inquietuds dels docents de la geografia...

El curs s'ha desenvolupat al llarg de dues sessions, en dos dimecres consecutius (9/11/11 i 16/11/11), comptant amb la col·laboració de tres ponents per a cada sessió.

La primera sessió, amb el títol de *La Geografia a l'accés a la Universitat*, ha versat sobre la geografia que es reclama als alumnes per accedir a la Universitat, tant a partir de la Prova d'Accés a la Universitat (PAU) com de la Prova per a Majors de 25 anys. Per això es va comptar amb la col·laboració de Josep Pintó (UdG), coordinador de la matèria de Geografia a la PAU, Lluís Riudor (UPF), responsable de la mateixa a les proves d'accés a la Universitat pels majors de 25 anys, i Antonio Campos, professor d'institut, que forma part de l'equip de professorat que coordina la matèria de Geografia de la PAU.

Josep Pintó va exposar de manera molt metòdica l'estructura de la PAU, presentant els molts graus on la matèria de Geografia té una ponderació més alta en la nota. Això fa que un volum considerable dels alumnes dels Batxillerats d'Humanitats i de Ciències Socials (un total de 9.833 estudiants, pel que fa l'any 2011) optin per la prova de geografia. Va explicar també l'estructura de la prova, la tipologia de preguntes, com cada any es preparen 5 models d'examen (20 exercicis si es té en compte que cada model d'examen té dues opcions de les quals l'alumne n'ha de triar una)... També es van presentar resultats, la nota mitjana de la geografia a la nova selectivitat (6,19 a la fase general, 6,17 a l'específica), la nota que va obtenir el curs passat l'alumnat procedent de Cicles Formatius (5,31), així com també l'evolució de la nota de la matèria en els darrers anys.

Va tractar també el tema de les reclamacions de nota i de les dobles correccions, que sembla que han augmentat sensiblement amb el model de nova selectivitat. A continuació va passar a comentar aspectes més puntuals com la composició de la comissió que prepara els models d'exàmens (6 membres entre professorat universitari i de secundària), els 72 correctors de la matèria (uns 80-85% professorat de secundària), la necessitat d'unificar criteris de correcció...

El debat que es va generar va incidir especialment en la correcció, reclamacions, dobles correccions, en la possibilitat o no de vincular l'examen a fets d'actualitat, així

com en els darrers canvis al currículum que han optat per una geografia més descriptiva i de tipus regional.

Lluís Riudor va exposar quina és la situació pel que fa a la Geografia a la Prova de Majors de 25 anys, tot establint paral·lelismes amb la PAU. Aquí, l'aprobat o no de la prova de Majors de 25 anys és el que dona a l'aspirant l'opció d'entrar o no a la Universitat. L'examen esdevé, per tant, una veritable selecció.

L'any 2010, del total de 3.950 persones que es van presentar a la prova, 2.007 ho van fer a la de geografia, això indica que l'assignatura té un gran èxit de participació.

En aquest cas tant el professorat que proposa l'examen de geografia, com el qui fa les correccions, és professorat universitari i el que es pretén especialment és aprovar aquelles persones que tinguin un nivell homologable a la PAU i també que no presentin mancances que puguin limitar els seus estudis posteriors.

Els aspectes més destacats que es plantegen a l'examen se centren en el bagatge conceptual, en la localització de topònims, en saber llegir mapes i imatges de qualsevol tipus, saber justificar, extreure conclusions..., és a dir que té un pes important tota la part procedimental.

El professor Riudor va il·lustrar el perfil d'alumnat de majors de 25 anys, va parlar de notes mitjanes (5,61) tot comparant-la amb la d'altres matèries, va parlar dels diferents tipus de preguntes en el model d'examen i va fer una aferrissada defensa de la geografia com a matèria amb un alt valor formatiu, concebent-la com una oportunitat per desenvolupar l'esperit crític entre els alumnes de la Secundària. La geografia és una disciplina molt útil per formar ciutadans, per explicar-se el món i la diversitat que aquest món presenta.

La primera sessió es va tancar amb la intervenció del professor Antonio Campos. Després de fer un repàs a la seva trajectòria personal i professional va fer una defensa del paper del professorat, va valorar la polivalència de la geografia com a eina al servei de la interdisciplinarietat, va defensar el treball a l'aula a partir de notícies actuals i d'hemeroteca i va passar a fer una crítica dels manuals més utilitzats a la geografia de Batxillerat tot analitzant l'estructura que proposen i les mancances més rellevants.

El programa d'aquesta primera sessió va ser dens i amb poc espai pel debat, però suficient com per posar sobre la taula el poc pes de la geografia als centres de Secundària (tant a l'ESO com al Batxillerat), deixar rellevància del dèficit de la Geografia Física en el currículum de Secundària i de la manca de manuals de referència de geografia al món universitari en general i de les mancances dels de Secundària en particular.

La segona sessió, esdevinguda el 16 de novembre, amb el suggestiu títol de *Perspectives, eines, recursos i xarxes en l'ensenyament de la Geografia*, va comptar amb les aportacions del professor Jesús Granados (UPC) i de les professores Maria Villanueva i Margalef (UAB) i Asunción Blanco (UAB). Es va incidir especialment en com es pot educar per a la sostenibilitat a partir de la geografia, en el valor de la geografia com a matèria que permet treballar temes transversals esdevenint fil conductor i en l'oferiment de fonts de recursos i xarxes de professorat obertes a punts de trobada i espais per compartir.

Jesús Granados va intervenir defensant el caràcter de síntesi de la geografia i oferint una proposta des de la Geografia de la Sostenibilitat. Va presentar un model teòric amb les competències que hom espera que tingui l'alumnat, els conceptes de coneixement geogràfic, l'espai, l'escala i el model d'ensenyament-aprenentatge. Tot això fent una defensa de la transversalitat amb cursos anteriors i amb altres matèries.

La professora Asun Blanco va presentar una experiència docent personal basada en un projecte de treball sobre l'aigua, que –fent ús d'aquesta possibilitat sintètica inherent de la Geografia- contemplava la possibilitat de ser abordada des de diversos punts de vista. Des de l'òptica de la Geografia es proposava treballar l'aigua com a factor estratègic de poder i font de conflicte. Es tractava de posar en pràctica procediments nous per a l'alumnat on la implicació personal, la cooperació, el treball en equip, la metodologia, la gestió de recursos, l'aplicació de recursos TIC... esdevinguin l'eix central d'allò que es pretén treballar.

Va cloure l'acte la professora Maria Villanueva oferint una mostra exhaustiva de recursos i xarxes internacionals per a l'ensenyament de la Geografia. Les darreres tendències d'aquestes plataformes sembla que s'inclinen cap a la convergència d'interessos del professorat d'ensenyament secundari amb l'universitari.

La professora Villanueva va animar al professorat assistent a presentar experiències en aquests fòrums i també a participar dels seus cursos de formació. Va tenir un reconeixement per la feina que fan molts docents des de l'anonimat i de manera individual. S'ha de fer els possibles –deia- per a donar a conèixer aquestes feines. Es fa la proposta que des de la SCG es facilitin i s'estimulin aquestes relacions i col·laboracions.

Per acabar, i com a conclusió, es valora l'interès que ha suscitat el curs, amb una matriculació d'assistents molt alta.

De cara a possibles noves edicions d'aquestes experiències, caldria tenir en compte que, amb l'objectiu de disposar d'un major espai per la discussió, intercanvi d'idees i debat, seria preferible esponjar les intervencions dels ponents. [Roser **Serra**]

Dijous 24 de novembre de 2011

Artemi CERDÀ BOLINCHES
Universitat de València

L'agricultura ecològica en el sistema agrari actual. Té futur?

Dijous 24 de novembre de 2011, a les set de la vespre, es pronuncià a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), la lliçó acadèmica titulada *L'agricultura ecològica en el sistema agrari actual. Té futur?*, dictada pel Dr. Artemi Cerdà Bolinches, catedràtic de Geografia de la Universitat de València i membre de la SCG, davant la presència d'un públic entregat, com no podia ser altrament.

Va obrir l'acte el Dr. Xavier Úbeda Cartañà, professor de Geografia de la Universitat de Barcelona i membre del SCG, qui va fer una breu presentació del conferenciant, tot destacant el caràcter aplicat de l'activitat investigadora del professor Cerdà i l'extensa experiència pràctica de què gaudeix en l'agricultura ecològica.

El professor Cerdà introduí el tema recordant que el terme "agricultura ecològica" existeix només des del 1991, quan es va aprovar la directiva europea que dicta quines tècniques es poden i no es poden fer servir. Aleshores es va començar a etiquetar als productes que hi compleixen amb un segell, encara que molts d'aquests productes ja es feien de manera "ecològica" segons els estàndards d'avui. En definitiva, tota l'agricultura del món era, en aquest sentit, ecològica, fins fa uns pocs segles.

Continuà anomenant els pares investigadors de l'agricultura ecològica actual, com ara Howard, Altieri, Balfour, Aubert, Mollison-Holmgren, entre d'altres, tot destacant les aportacions de cadascú al seu estudi. A més, subratllà la importància d'organitzacions com la IFOAM (*International Federation of Organic Agriculture Movements*) en l'estudi i proposta d'estàndards i la difusió de tècniques ecològiques, a més de la PAC (Política Agrícola Comuna) europea, que afavoreix l'agricultura ecològica donant majors subvencions per a les petites explotacions.

El professor Cerdà compta amb un coneixement profund de les seves terres, al cor dels tarongers del País Valencià, que és, informà, el primer exportador de taronges del món. Durant la seva ponència, es recolzà sovint en aquest exemple.

La societat actual encara es basa en l'agricultura, encara que sigui cada cop més difícil de trobar gent que coneix de manera holística un procés de producció com ara l'horticultura o la ramaderia, i els pocs que ho saben superen els 60 anys. Aquest fet ens fa qüestionar la continuïtat de l'agricultura durant les properes generacions.

L'agricultura va néixer fa uns 10.000 anys a Mesopotàmia, però menys a altres centres d'agricultura al món (6.000 anys a les Amèriques). Això es deu en part a la domesticació d'animals aviat i la utilització dels fems a l'agricultura. La presència de fems implica una elevada quantitat de matèria orgànica als sòls, però també l'evolució de certes malalties, que quan es portaren a les Amèriques, causaren l'acabament dels sistemes d'agricultura dels pobles americans.

Cerdà assenyalà que avui dia les granges de ramat i sobretot les del porc, donen els fems que els sobren als agricultors per augmentar la matèria orgànica als camps. A vegades, però, aquesta aportació sobrepasa les necessitats reals i acaba per convertir-se en una forma de desfer-se dels residus ramaders, sobrecarregant el subsòl amb nitrats i contaminant els aqüífers.

Els sòls tractats amb herbicides resulten més durs i compactes i per tant presenten una major taxa d'erosió. Cerdà explicà el perill de l'abús d'aquests productes en l'agricultura, ja que redueixen la coberta del sòl i disminueixen l'activitat biològica a dins seu. Per ensenyar el cas contrari, cità l'exemple del seu propi hort ecològic, en el qual el sòl creix amb una taxa d'un centímetre a l'any per la seva pròpia activitat biològica, amb la qual cosa esdevé molt orgànic i esponjós. A més no té pas problemes d'erosió, perquè la major part de l'aigua s'infiltra al sòl.

En definitiva el professor Cerdà volgué ressaltar la ineficiència i insostenibilitat del sistema de producció agrícola actual. En aquest sentit, ens aportà unes dades respectives a la fertilitat del terra que, s'estima, suportaria de manera natural una població total d'aproximadament 3.000 milions d'habitants i per superar aquesta població s'han d'emprar mètodes artificials. Per tot això, en un escenari futur d'escassetat de petroli, seria impossible mantenir una població tal com tenim avui dia, raó per la qual s'haurà d'adoptar un sistema basat en mètodes ecològics.

Cerdà ens donà l'exemple dels tarongerars de València que van sofrir un enorme augment en hectàrees entre la dècada dels 60 i els 90, canviant de la tècnica dominant d'inundació dels camps plans a l'ocupació dels vessants amb sistemes de canals de rec i bombeig d'aigües cap amunt per al reg de gota a gota. Aquesta nova extensió implica majors demandes hídriques, que han reduït el cabal d'alguns rius de la regió. Cità el cas del Riu de Sants, que ha comptat amb aigües superficials permanents durant els últims 500 anys de documentació disponible, gràcies a l'aflorament d'aigües de l'interior dels massissos càrstics i ara ha desaparegut per complet.

Ens deixà evident que la sobreexplotació i l'abús de l'aigua i la mala gestió dels sòls agrícoles posen en perill la seguretat alimentària, mentre que les pràctiques de l'agricultura ecològica intenten protegir-la. En concloure aquesta xerrada magistral del professor Cerdà, la idea que deixà clara a l'audiència és que si el sistema actual agrícola no adquireix pràctiques més rigoroses i que tenen en compte la fertilitat del sòl, es farà impossible proveir les necessitats futures de la població. [Daniel **Mast**]

Dimarts 29 de novembre de 2011

Presentació de la reedició del llibre:

El valor geográfico de España (1921)

(Barcelona: Universitat de Barcelona, 2011)

El 29 de novembre de 2011 va tenir lloc la presentació de la reedició del llibre que el geògraf català Emili Huguet Serratacó (Granollers 1871 - Rabat 1951), més conegut com a Emili Huguet del Villar, va publicar l'any 1921 amb el suggeridor títol *El valor geográfico de España*. No és aquest el primer acte que la Societat Catalana de Geografia dedica a aquest geògraf vallesà, un dels principals impulsors de l'edafologia i l'ecologia a Espanya. Deu anys abans, el desembre de 2001, la nostra Societat, de forma conjunta amb la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica i la Institució Catalana d'Història Natural, va organitzar un acte d'homenatge amb motiu del cinquantenari de la seva mort. Tanmateix, si en aquell acte hi van jugar un paper destacat els ecòlegs i els enginyers agrònoms, interessats en les aportacions d'Huguet del Villar al desenvolupament de l'edafologia, en l'acte del passat mes de novembre aquest rol va correspondre als historiadors de l'economia.

L'acte, que va ser moderat pel president de la Societat Catalana de Geografia, va començar amb una presentació crítica de l'obra d'Huguet del Villar per part del catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de Lleida, Jordi Martí-Henneberg. El professor Martí-Henneberg, que és un dels principals estudiosos de l'obra d'Huguet del Villar, va remarcar el seu caire positivista. Un enfocament que va xocar amb el corrent possibilista de l'Escola Regional Francesa, predominant aleshores a la geografia catalana de l'època.

A continuació, va prendre la paraula el catedràtic d'Història Econòmica de la Universitat de Barcelona, Carles Sudrià, que és autor d'un dels estudis introductoris que acompanyen la present reedició del llibre d'Huguet del Villar. Carles Sudrià va aprofitar la seva presentació per parlar més de les relacions entre la història econòmica i la geografia que no pas de l'obra mateixa d'Huguet del Villar. En aquest sentit, va assenyalar que la reedició d'aquest llibre formava part d'un interès creixent per part dels economistes pel coneixement geogràfic. Tot seguit, va intervenir el també catedràtic d'Història Econòmica de la Universitat de Barcelona i soci de la Societat Catalana de Geografia, Enric Tello, autor d'un altre dels estudis introductoris de la present reedició. Tello va fer una exposició detallada de les aportacions realitzades per Huguet del Villar a l'estudi dels recursos naturals, així com el seus plantejaments ecològics i les seves contribucions al progrés de l'edafologia. Aportacions, totes elles, presents en el llibre que acaba de reeditar la Universitat de Barcelona.

Un cop acabada la seva intervenció, es va obrir un interessant intercanvi d'opinions entre els diferents membre de la taula i el públic assistent a l'acte. Un intercanvi que es va centrar bàsicament en l'interès que el coneixement geogràfic tenia per als economistes, així com en la necessitat d'enfortir els vincles científics i acadèmics existents entre ambdues comunitats científiques. En aquest sentit, el professor Sudrià va remarcar que actes com el de la presentació del llibre d'Huguet del Villar havien de

servir, no sols per a difondre l'obra d'aquest geògraf vallesà, sinó també per establir unes millors relacions entre economistes i geògrafs. [Francesc **Nadal**]

Dijous 24 de novembre de 2011

Josep Lluís PEÑA MONNÉ
Universitat de Saragossa

L' evolució del paisatge a l'holocè superior: clima, acció antròpica.

La relació entre paisatge, Canvi Global i influència humana sobre el territori van ser els pilars en els quals es va fonamentar la conferència del passat dijous 15 de desembre de 2011, a càrrec del professor Josep Lluís Peña Monné, catedràtic emèrit de Geografia Física de la Universitat de Saragossa, que sota el títol de *L' evolució del paisatge a l'holocè superior: clima, acció antròpica*, va oferir una forma d'entendre el paisatge com el resultat d'un procés d'adaptació del medi natural a una situació ambiental determinada per raons climàtiques i/o antròpiques.

Partint d'aquesta premissa, la conferència es va dividir en tres seccions clau i va posar en relació els tres aspectes comentats. En primer lloc, quins són els efectes dels canvis climàtics juntament amb els efectes geomorfològics en el paisatge recent, com era la importància de l'home en el desenvolupament d'aquests, i de quines maneres podem reconstruir el paisatge.

Així doncs, la primera secció en relació als canvis climàtics, es va definir entorn del desenvolupament de fases glacials i interglacials del plistocè d'àmbit global i llarga durada, en contraposició a les fluctuacions climàtiques de l'holocè. Aquestes, es van posar en relació amb els cicles de taques solars, mínims de Maunder i cicles de Milankovitch, que tenen una durada més curta. En tercer i últim lloc, el professor Peña va fer referència a la rellevància dels esdeveniments climàtics excepcionals (inundacions i sequeres, principalment) espacialment molt localitzades i de curta durada.

A aquests aspectes, cal afegir, la importància i rellevància dels processos afegits "d'acció humana i efectes geomorfològics" com l'eliminació de la vegetació i l'activació de processos de medis àrids i/o semiàrids, l'erosió artificial (crema i tala de boscos per canvis d'usos del sòl en relació amb la ramaderia), una acceleració de processos en ambients fràgils i d'alta erosionabilitat i condicions climàtiques de transició, i la seva relació amb l'augment de la concentració de gasos d'efecte hivernacle com el metà o el CO₂.

Una vegada explicat això, el professor Peña va passar a resoldre la tercera i potser més controvertida incògnita, la relacionada amb la reconstrucció del paisatge. D'aquesta manera i a través d'exemples situats a les valls de l'Ebre i Huerva, a les rodalies de Saragossa, així com del Segre i Cinca, prop d'Artesa i Lleida, es van proposar dues possibles reconstruccions del paisatge previ des d'una òptica geoarqueològica: el model d'evolució d'abrics rocosos i el model combinat d'evolució de vessants i valls. La primera proposta fa referència als buits per erosió diferencial en l'alternança de sediments tous i capes de major resistència litològica. D'aquesta manera es poden generar els esmentats abrics, susceptibles de ser utilitzats per l'home. El segon model fa referència a la modificació del medi natural davant petites fluctuacions climàtiques en combinació amb la intervenció humana, tant més efectiva en espais d'alt pendent, com ara petites valls -vals- sobre litologies de guixos i argiles fàcilment erosionables, mitjançant escolaments accelerats i les seves diferents modalitats.

En directa relació amb aquests models es va observar com el modelatge antròpic dels abrics es va realitzar durant l'edat del bronze, això és, durant l'Òptim climàtic atlàntic i continuant la regularització del vessant durant etapes més fredes (del subboreal al subatlàntic). Un patró semblant es va observar en el segon model, ja que la incisió dels cursos a les valls va ser definida per raons antròpiques durant etapes més càlides (òptims atlàntic i romà, respectivament) i de forma natural per pulsacions més fredes (Petita Edat del Gel).

Cap igualment comentar la relació dels pous de gel com a indicadors antròpics d'aquestes etapes més fredes, sobretot durant la Petita Edat del Gel. Igualment cal comentar que durant les pulsacions més fredes es va indicar sobre la major competència dels processos fluvials, per crescudes degudes a pluges torrencials que canvien el traçat dels rius, i poden desmantellar la xarxa prèvia d'assentaments o fins i tot algunes de les *valls*, deixant-les penjades, com ocorre als cingles d'Alfajarín, Saragossa, generats no per raons tectòniques com apuntà Pierre Birot, sinó per processos d'erosió fluvial.

El professor Peña va incidir igualment en el fet que el desenvolupament tant natural com antròpic dels vessants és diferencial, de manera que en bona part dels vessants dels exemples proposats de la vall de l'Ebre s'observa una dissimetria N-S, i com que això influeix en el desenvolupament de la vegetació, aquesta és major als vessants d'ombria, molt més regularitzats, que als de solana, on predomina l'erosió.

A més, de definir els models de reconstrucció de paisatge, es va mostrar la bateria d'indicadors d'influència antròpica i les maneres de datar-la, com ara l'existència de paleosòls amb nivells cremats, restes de ceràmiques ibèriques i romanes, monedes, restes de construccions en nivells de terrassa. En relació a les datacions es van tractar els mètodes clàssics, com els de desintegració radioactiva de plom 206/208, la dendrocronologia, l'anàlisi de ramificació arbustiva o la liquenometria.

Com a conclusió, l'exposició de Josep Lluís Peña va demostrar que els models de reconstrucció de paisatge atorguen a l'acció antròpica un paper clau a l'hora de definir processos geomorfològics durant pulsacions climàtiques càlides en relació amb els assentaments de les edats del bronze i del ferro, així com del període iberoromà. [Josep M. **Arnal** i Pau **Feliu**]

Dijous 19 de gener de 2012

Joan ROCA i ALBERT
Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona

La ciutat, els museus de ciutat i la construcció d'Europa.

Els geògrafs abracem camps d'activitats molt diversos. I un exemple el tenim en el convidat a donar la conferència de la Societat Catalana de Geografia corresponent al mes de gener del curs 2011-2012. Es tracta de Joan Roca, geògraf especialitzat en història urbana i que des de fa gairebé quatre anys és el director del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. En la seva xerrada "la ciutat, els museus de ciutat i la construcció d'Europa" ens feu partícips de com es pot encarar la projecció d'un museu, des d'un punt de vista geogràfic.

Va començar desgranant com el concepte de ciutat "vella" és fruit de la ciutat nova. És el propi procés de creixement d'una ciutat el que genera la necessitat de plantejar com tractar els espais que van quedant antics de manera que es va forjant una història urbana. Joan Roca va precisar com Barcelona, que de bon començament va posar els fonaments per a la confecció d'una història de la pròpia ciutat amb erudits de la talla d'Aureli Capmany, va viure més tard una eclosió de la història nacional de Catalunya que en certa manera va anul·lar aquest corrent historicista local. No ha estat fins fa cosa de trenta anys que s'ha tornat a recuperar la historiografia sobre Barcelona. En aquesta línia Roca assenyalà que els museus de ciutat es fan ressò d'una manera de veure les coses que va més enllà d'un entorn nacional i que connecta amb altres ciutats. Ens va dir, en definitiva, que la força dels museus locals actuals rau en la seva capacitat de connexió i d'actuació en xarxa, més que no pas en les relacions amb els estaments institucionals que li son propis.

Pel que fa als orígens dels museus locals Joan Roca va recordar que, en general, no es tracta de museus de grans obres d'art sinó de museus que han recollit en un procés bàsicament acumulatiu les peces que poden estar al llindar del concepte d'art i que sovint són objectes expulsats per la modernització. La construcció de la via Laietana a Barcelona és segurament un dels exemples més clars per a explicar aquest fenomen. Joan Roca va anar desgranant com aquest concepte acumulatiu, que ha arribat fins fa ben poc temps, canvia quan el museu es proposa d'explicar la "demos" és a dir la ciutadania. Els museus locals comencen a parlar dels ciutadans i aquest concepte encara s'amplia més amb la "museologia crítica" és a dir la voluntat d'introduir els visitants en el concepte de museu. Va fer el símil del museu com a mirall de la ciutat on s'hi reflecteix el propi usuari. És en aquest línia que els museus de ciutats han anat quedant fora del que Roca anomena "l'esclat patrimonial" per a esdevenir principalment un element aglutinador d'històries urbanes, socials o etnogràfiques. Aquest nou concepte, però, no està exempt de perills com poden ser el fet de caure en models basats en grans discursos per a elements molt petits o en models que giren al voltant del ciutadà, però de tal manera que l'esclat etnogràfic ha fet desaparèixer la història, en alguns casos fins del nom del museu.

Aquest és, precisament, el debat dels museus de ciutat: hi ha museus que no s'han mogut del segle XIX, fet que s'ha donat sobretot en grans capitals; d'altres, però, s'han preocupat d'innovar i han tingut la voluntat de construir una visió global de la ciutat

més enllà dels quatre àmbits reduïts que solen buscar-hi la majoria de visitants. Curiosament aquest darrer model s'han donat en ciutats europees que no són capitals d'estat i va assenyalar com a casos reeixits els museus de Gant o de Liverpool com a exemples d'un esclat de museus locals que hi hagut en els darrers anys a Europa.

Finalment el conferenciant ens va parlar de la idea de ciutats i museus de ciutats com a connexió europea. Va reivindicar el paper dels museus de ciutats en la construcció d'Europa, a partir d'un trajecte que va de la història local cap a la història global. Aquest fenomen potencia la comparació entre ciutats de manera que enriqueix enormement la visió que se'n té. En aquesta sentit va recomanar, per exemple, d'anar a veure Riga amb ulls de Barcelona.

Va acabar enumerant algunes de les moltes característiques que han de contemplar els museus locals actuals, com ara l'adopció de nous formats, esdevenir *think tanks* potents, la necessitat d'inserir els museus de ciutats en el context cultural o l'establiment de llenguatges compatibles.

En definitiva va exposar el model evolutiu que han seguit els museus locals europeus més capdavanters, entre els quals s'hi compta el museu d'història de la ciutat de Barcelona que ha fet seu aquest model i ha esdevingut una referència [Carme **Montaner**]

Dimecres 2 de maig de 2012

João Carlos GARCIA
Universitat de Porto

Orlando Ribeiro (1911-1997): el Mediterráneo y el Atlántico.

El dia 2 de maig de 2012 vam tenir la sort de poder escoltar una altra vegada el soci honorari João Carlos Garcia a la palestra de la Societat Catalana de Geografia. El tema de la conferència va ser “Orlando Ribeiro (1911-1997): el Mediterráneo y el Atlántico”, i la raó, la de mostrar un documental realitzat, amb motiu del centenari del seu naixement, per António João Saraiva i Manuel Carvalho Gomes titulat “Orlando Ribeiro. Itinerância de um geógrafo”.

Va fer la presentació de l'acte i del conferenciant el president de la SCG, Francesc Nadal, qui va començar tot explicant una anècdota. Ell sortia de l'aeroport de Lisboa el 17 de novembre de 1997 per agafar un taxi que el portés cap a l'hotel, ja que havia d'anar a fer unes classes a la universitat, quan s'adona que el taxista està escoltant una emissora de ràdio on s'estava radiant la notícia que el geògraf Orlando Ribeiro s'havia mort, i es parlava de la seva vida i obra. Sorpresa absoluta, ja que segons Francesc Nadal costaria de pensar en cap ràdio de Catalunya o d'Espanya que dediqués una informació d'aquesta mena per cap dels nostres geògrafs. Com és obvi, els actes acadèmics es van suspendre, i Francesc Nadal va explicar que va anar al funeral, on va assistir, entre altres personalitats, Jorge Sampaio, aleshores president de la República Portuguesa. Francesc Nadal va remarcar a partir d'aquest fet la importància del geògraf Orlando Ribeiro en la societat portuguesa.

Tot seguit, Francesc Nadal va presentar el conferenciant, João Carlos Garcia, professor del Departamento de Geografia de la Universidade do Porto, de qui va destacar les principals línies de recerca (geografia històrica, història de la cartografia i història de la geografia, relacionades amb Portugal), algunes de les seves publicacions (només cal entrar en el web del seu departament i buscar el llistat de les seves publicacions per veure la important magnitud i saviesa de les seves aportacions científiques) i la seva relació amb la SCG, en especial l'organització del viatge a les Açores que es va realitzar del 4 al 12 d'abril de 2009, del qual tothom que hi va anar guarda molt més que un excel·lent record.

João Carlos Garcia va començar la seva presentació tot recordant alguns dels actes i activitats que es van realitzar durant l'any 2011 i fins el febrer de 2012 per a la commemoració del centenari del naixement d'Orlando Ribeiro. Va destacar l'exposició que es va fer a la Biblioteca Nacional de Portugal entre el 26 d'octubre de 2011 i el 29 de febrer de 2012 i el catàleg resultant; la classificació i digitalització de les cartes, de les prop de 60 llibretes de camp, de les 11.000 fotografies que va realitzar amb la seva Leica; la conservació i divulgació dels prop de 400 títols escrits per Orlando Ribeiro (entre llibres, capítols, articles, comunicacions a congressos i reunions científiques...), així com la reedició d'algunes de les seves obres; i, per finalitzar, va parlar de la pàgina web integrada en el web del Centro de Estudos Geográficos de Lisboa (www.ceg.ul.pt) i el blog <http://doc-orlandoribeiro.blogspot.com>, on es recullen actes i informacions al voltant de la vida i obra d'Orlando Ribeiro. I de tota aquesta feina, João Carlos Garcia va destacar la feina realitzada per Suzanne Daveau, geògrafa i dona d'Orlando Ribeiro.

(I les persones que coneixem a João Carlos Garcia, ens podem imaginar també la feina que ell, com a deixeble i amic de tots dos, ha realitzat.)

De les obres reeditades d'Orlando Ribeiro, João Carlos Garcia va destacar *Portugal, o Mediterrâneo e o Atlântico* (1945; 9a edició 2011), possiblement el seu llibre més conegut i llegit; *Mediterrâneo. Ambiente e tradição* (1967; 3a edició 2011); i el recull de textos *O ensino da Geografia* (2012) a cura de Suzanne Daveau, João Carlos Garcia, José Ramiro Pimenta i Nicole Devy-Vareta, d'on va destacar la importància de la docència per Orlando Ribeiro i del paper que juga en la formació de l'alumnat com a persones; a més, aquest darrer llibre ha estat enviat gratuïtament a tot el professorat portuguès de primària i secundària de geografia per la seva vigència, ja que Orlando Ribeiro era de l'escola de la docència renovadora dels anys 20 del segle passat i que a Catalunya va ser representada per Pau Vila i Dinarés i Pere Blasi entre d'altres. Així mateix, João Carlos Garcia va parlar del llibre del fotògraf Duarte Belo, *Portugal. Luz e Sombra. O País depois de Orlando Ribeiro*, qui ha seleccionat un recull de fotografies de Portugal fetes per Orlando Ribeiro i que el fotògraf ha tornat a fer des de la mateixa localització.

Finalment, João Carlos Garcia va parlar del documental que tot seguit es projectaria. La seva projecció pel canal públic RTP2 va suposar una demanda contínua per part del professorat dels nivells preuniversitaris per anar a presentar i contextualitzar la vida i l'obra d'Orlando Ribeiro entre l'alumnat.

El documental "Orlando Ribeiro. Itinerância de um geógrafo", realitzat, per António João Saraiva i Manuel Carvalho Gomes és una petita meravella. L'estructura està feta a partir de regions i llocs (Portugal i les seves regions, Portugal dins i fora de la Península Ibèrica, les muntanyes de A Arrábida, la regió de Beira Baixa, la del Douro, l'arxipèlag de Madeira, el volcà de Capelinhos, l'Ilha do Fogo a Cap Verd...) i de temes (les influències familiars, les relacions amb el seu mestre Leite de Vasconcellos, el Centro de Estudos Geográficos, la música, les fotografies...). Els llocs es van alternant de manera –més o menys– cronològica, i els temes apareixen de manera aleatòria. En el documental intervien moltes persones relacionades amb Orlando Ribeiro; entre molts d'altres, la família, com Suzanne Daveau (dona), António Ribeiro (fill) o João Ribeiro (nét); Ana Ramos-Pereira, Fernando Rebelo, Ilídio do Amaral, José Maria Semedo, Jorge Gaspar, Raimundo Quintal, Raquel Soeiro de Brito, Rosa Moreira de Silva... deixebles; estudiosos de la seva obra com Teresa Sousa Guedes o Mário Neves; amistats com el geògraf espanyol Ángel Cabo Alonso o l'historiador portugués José Mattoso, o persones que el van conèixer quan ell feia treball de camp: són molt tendres les imatges de la gent capverdiana de l'Ilha do Fogo recordant Orlando Ribeiro.

És impossible resumir els 58 minuts del documental en paraules, i només cal veure'l a www.rtp.pt/programa/tv/p27212/c71799. Les imatges, la música de fons, les intervencions de les persones parlant d'Orlando Ribeiro, i, sobretot, la personalitat d'aquest geògraf, mereixen dedicar aquest temps. Les reflexions finals posades en boca d'Orlando Ribeiro (al voltant del minut 55) són excepcionals, com el text fix que apareix en el documental: "ensinar alguma coisa, aprender outra e fazer algum bem". No deixa de ser un bon objectiu per a la vida d'una persona que es dedica a la geografia.

Com a consocis de João Carlos Garcia, només podem agrair-li la seva excel·lent presentació (de mitja hora escassa) del documental d'Orlando Ribeiro, i haver pogut gaudir-lo amb la seva companyia. [Enric **Mendizàbal**]

Dijous 3 de maig de 2012

Rafael MATA, Joan NOGUÉ i Francesc M. MUÑOZ
van participar en un debat sobre el llibre:

Urbanización.

(Barcelona: Gustavo Gili, 2008)

Les presentacions de llibres solen tenir un guió amb poques variacions: l'escriptor o l'editorial demanen a un o dos notables personatges que parlin del llibre en qüestió. Aquests s'apresten a fer-ho i comencen a dir meravelles sobre l'autor i la seva obra. Encabat, el propi autor pren la paraula i, comentant o no alguna cosa sobre el tema tractat, expressa el seu agraïment a una llarga llista de persones i institucions.

El llibre *Urbanización* (Barcelona: Gustavo Gili, 2008) ja fa força temps que va ser presentat en societat. De fet, diferents incidents van ajornar l'acte de dijous dia 3 de maig de 2012 (que corresponia obligadament a la importància de la publicació) a la Societat Catalana de Geografia, tal com va assenyalar el seu president, Francesc Nadal. Serà per això o simplement perquè va amb el caràcter de Francesc Muñoz, que aquest ha ideat un acte molt allunyat d'allò que és estàndard. L'autor ho planteja així: el llibre s'ha discutit des de molts punts de vista, però gairebé tots parlant directament de la seva aproximació al fet urbà, a les noves formes urbanes que configuren el paisatge. Com que el llibre també planteja qüestions sobre la disciplina de la Geografia, què millor, en un lloc tan adequat com l'Acadèmia –l'Institut d'Estudis Catalans–, que posar sobre la taula temes que, d'aquest aspecte, toca el llibre, i encetar un profitós debat? No estaria bé reflexionar, a l'IEC, en una sessió amb membres de la Societat Catalana de Geografia (i estudiants de Geografia que omplen la sala), sobre Geografia del Paisatge, els geògrafs i la seva actuació possible? Els assistents a la sala de l'IEC van poder gaudir aleshores d'una discussió a tres veus apassionant sobre la matèria que és l'essència de la seva Societat, de tal forma que només s'atenia al guió estàndard, abans una mica ridiculitzat, en la presència de dos -indiscutibles- notables estudiosos en el camp suscitat: Rafael Mata (Universidad Autónoma de Madrid) i Joan Nogué (Universitat de Girona). El silenci que regnava entre l'auditori era significatiu de l'atenció i interès amb què se seguí la polèmica.

Tres van ser els temes/preguntes de Francesc Muñoz que, de forma simplificada, anoto aquí sota:

1. Sobre l'absència de la Geografia en el debat sobre la transformació dels paisatges.

A aquesta plantejada absència dels geògrafs en aquest àmbit d'estudi que clarament els pertocava per tradició, i el seu reemplaçament per membres d'altres disciplines, Joan Nogué respon que, al seu entendre, es tracta únicament d'un lapsus temporal, iniciat, grosso modo, amb la revolució quantitativa i l'aparició d'estudiosos marxistes. Anomena, en aquest sentit, el significatiu títol d'un número de la revista *Hérodote*: "A quoi sert le paysage?" Però considera que ara s'estan recuperant les posicions perdudes, i el mateix llibre de Francesc Muñoz en seria un exemple. Hi ha una nova generació

amb idiomes, que viatja, que està fora de clans, oberta a llocs d'altres disciplines, noves tecnologies, nous temes d'investigació, que surt més a la premsa. El *gap* –assenyala-, definitivament, s'està superant.

Rafael Mata, per la seva banda, és rotund: “¡Niego la mayor!” Sí que hi va haver, diu, una generació, com la seva, que es va formar en la valoració del paisatge, i que va evolucionar cap a anàlisis d'estructures. Però, al seu parer, no va existir la comentada fractura en els estudis del paisatge per part de geògrafs. Tot quedava integrat. Per ell va haver un context d'apertura de l'estudi del paisatge, en el qual la Geografia era important. Acostumats a analitzar el paisatge com a síntesi, també diu, potser és hora d'arribar a veure ara una unitat sense síntesi...

2. Sobre la crisi en l'utilatge i metodologia de la Geografia. La fractura en els seus conceptes canònics.

Una anècdota d'en Francesc Muñoz, demolidora, referent a curioses formes de banalització del paisatge, serveix per obrir el foc. És referent als treballs de la productora d'un film sobre aquells famosos ninots: els Barrufets. Buscaven un poble que pogués representar l'essència tradicional requerida pel film. Després de diversos estudis, van dictaminar que el poble més adequat era Júzcar, a la Serra de Màlaga. Feta l'elecció, van demanar que pintessin les seves cases de color blau. “Pitufolandia” així ho exigia. Passat un temps, els propis habitants d'aquest poble, escollit per la preservació del seu habitatge tradicional fins els nostres dies, van acordar seguir pintant de blau les seves cases...

Joan Nogué (R. Mata s'absté en aquesta qüestió) assenyala la permanència, malgrat tot, de certes formes territorials. Un exemple es trobaria –diu- en un nou programa de TV3 amb el “sentit del lloc” com a base. I que, concretament, el “espace de vie”, el sentit del lloc i de la seva pèrdua estan més presents que mai, potser per consciència del desarrelament a què condueix la vida moderna.

Les dificultats de la Geografia comencen –diu- quan es tracta d'estudiar la intangibilitat, la liquiditat. És que falta aparell teòric per això? No l'ha trobat a les disciplines de l'entorn de la Geografia, però sí, sorprenentment, a l'Art (amb una ingent utilització de mapes) o a la fotografia artística, ambdues amb aportacions molt interessants.

3. Està la Geografia ben situada per lluitar contra la *Urbanización*?

En aquest punt sí que els dos ponents –i fins i tot el mateix Francesc Muñoz- es posen d'acord, amb una contundent resposta afirmativa. Per liderar o almenys coliderar, sempre amb actitud oberta, imaginativa, amb grans dosis de creativitat (Nogué) o utilitzant els seus conceptes propis en contextos nous (Mata), la contribució pot ser molt significativa.

En tots aquests temes, Francesc Muñoz ha anat intervenint, explicant paral·lelament, de fet, el seu llibre mitjançant puntualitzacions o relatant –com és el cas ja mencionat del poble dels barrufets-, evolucions recents d'aquest procés d'urbanització. Per finalitzar el relat d'aquesta inesperada però enormement dinàmica i profitosa sacsejada a la

situació de la disciplina geogràfica en el estudi del paisatge, anoto aquí algunes d'aquestes intervencions:

- Va parlar al llibre de “banal”, i no de “trivial”, en referir-se a aquest nou paisatge que està configurant-se, perquè la paraula trivial dotaria al procés de contingut atzarós, cosa que estaria lluny de la realitat, mentre que dir del paisatge que esdevé banal, li confereix aquest sentit de repetició que volia subratllar.
- No és que s'esborrin les diferències entre el paisatge en aquest procés: s'equalitzen...
- Els camins de la globalització no van tots en una única direcció prevista: a Barcelona, per exemple, s'està produint un ràpid canvi de propietat de bars d'una certa tradició, sorgits originalment de famílies immigrades de Múrcia, o Extremadura. Les compres d'aquests establiments per part de xinesos estan a l'ordre del dia. Un diria, aleshores, que el panorama de l'alimentació viraria cap a diverses formes més internacionals, estil *Chop Suey* o fideus xinesos. Però res d'això succeeix. Els nous propietaris continuen elaborant la mateixa truita de patates que abans...
- Encara aquest dies –ara una mica ocultada per estratègia política- està viva la polèmica sobre la possible instal·lació d'*EuroVegas* a casa nostra. Davant les crítiques a la transposició d'un model d'altre lloc (Macau, per exemple), totalment aliè a Catalunya, dins d'un procés de globalització / banalització evident, els magnats americans que proposen aquesta inversió han reaccionat ràpidament: El gratacel que aixecarien seria el que Gaudí va pensar per a Nova York i que mai no va arribar a construir...

[J. M. Garcia Ferrer]

Dijous 10 de maig de 2012

Manuel MOLLÁ RUIZ-GÓMEZ
Universitat Autònoma de Madrid

El nuevo Madrid, infraestructuras contra naturaleza.

La conferència del professor Molla va ser presentada pel president de la Societat Catalana de Geografia, el també professor Francesc Nadal. Manuel Molla és professor titular d'Anàlisi geogràfica regional de la Universitat Autònoma de Madrid i, com a geògraf, ha desenvolupat diferents línies de recerca, entre les quals es poden destacar com a exemple les relacionades amb paisatges urbans d'Amèrica llatina, les de pensament històric i teòric de la geografia o les de diferents aspectes relacionats amb paisatges i aspectes de Mèxic. L'any 1989 va llegir la seva tesi doctoral sobre la serra de Guadarrama .

Abans de continuar amb el resum de la conferència, voldria avisar qui llegeixi aquesta breu notícia que quan vaig elegir fer-la no vaig pensar que els meus coneixements, més aviat generals, sobre la serra del Guadarrama i l'entorn urbà de Madrid, poguessin entorpir el seguiment de l'explicació, com així em va semblar que em passava. Aquesta impressió va ser motivada perquè segons el meu parer, el ponent semblava que donés per conegut que tothom seguia la problemàtica dels diferents projectes urbanístics dels municipis de l'àrea metropolitana de Madrid, cosa que podria ser ben bé així atesa la presència d'alguns professors universitaris i estudiants de geografia de les diferents universitats catalanes, però la que subscriu aquest article si bé té una noció més o menys encertada dels municipis de l'àrea urbana de Madrid està poc al cas dels projectes urbanístics que s'hi desenvolupen i de les dinàmiques internes que s'hi produeixen. Per tant, demano la comprensió del senyor Molla, si em llegeix, per les possibles distorsions que potser, de forma involuntària, es podrien introduir en el text que segueix.

L'estructura de la conferència va tenir dues parts ben diferenciades. A la primera part, Molla va presentar la problemàtica de la serra del Guadarrama, un espai natural que des de fa més de 90 anys, i en la seva opinió, busca l'encaix territorial prop d'una ciutat com Madrid, que durant molts anys no ha aturat el creixement i que, a més, l'ha contagiats cap als municipis del seu entorn. A la segona part de l'exposició va exposar alguns dels projectes relacionats amb el creixement recent dels municipis que formen part de l'àrea urbana de Madrid i va defensar la idea que els diferents cinturons de circumval·lació han servit d'avançada urbanitzadora per impulsar els creixements urbanístics dels municipis que queden propers a aquestes vies de comunicació.

En relació a la problemàtica de la serra del Guadarrama, cal situar d'antuvi, i de forma breu, el conjunt muntanyós. La serra del Guadarrama s'estén entre les províncies de Madrid, Segòvia i Àvila en direcció sud-oest-nord-est i té com a cim culminant el Peñalara (2.428 m). La ciutat de Madrid es troba a 60 km de la *Sierra* i d'ençà de finals del segle XIX bona part de la població madrilenya s'ha pres aquest espai per a activitats relacionades amb l'excursionisme i el lleure. Així, d'un espai inicialment desèrtic quant a població es van anar desenvolupant petits enclavaments turístics, en especial en el vessant madrileny com Cercedilla, Rascafría o los Molinos. L'interès per l'estiueig es va accentuar el 1923, quan el tren va arribar a Cercedilla i alguns personatges il·lustres

com Sorolla, Ramon y Cajal i d'altres hi van anar a passar temporades. En l'actualitat sembla que aquest vessant sud, que és el que s'aboca sobre Madrid, està molt freqüentat entre Cercedilla i los Molinos, mentre que a la vall de Lozoya, el creixement ha estat pràcticament inexistent.

La protecció de la serra del Guadarrama es remunta a l'any 1923, quan ja es va demanar que se la declarés parc natural. D'ençà d'aleshores no s'ha creat una figura que protegeixi tot el massís. Així, en l'actualitat només la zona de Peñalara està declarada com a parc natural (1990), mentre que la part alta de la conca del Manzanares està protegida com a parc regional des del 1985 i és la zona que, explícitament, la Comunitat de Madrid protegeix amb l'objectiu de frenar l'expansió de l'àrea urbana cap el Guadarrama. Ambdues zones, l'any 1930 havien estat declarades com a Lloc d'interès natural, figura de protecció que va quedar derogada amb la declaració de les recents figures de protecció ambiental. Ja més cap a l'oest, també s'ha delimitat el parc regional del curs mitjà del Guadarrama (1999).

Per establir l'ordenació de la *Sierra* a ambdós vessants, el web de la Comunitat de Madrid informa que es van aprovar els plans d'ordenació dels recursos naturals (PORN) per part d'aquesta comunitat (Decreto 96/2009) així com el de comunitat de Castella-Lleó (Decreto 4/2010). L'aprovació dels PORN va provocar reaccions adverses als municipis afectats, com la de l'alcalde de Rascafría que, en paraules de Molla, s'hi oposava perquè volia que el seu municipi esdevingués un nou Getafe.

Tanmateix, segons consta al web, la Comunitat de Madrid ha tramitat una sol·licitud davant del Ministeri del Medi Ambient i del Medi Rural per tal que s'estudiï la declaració de parc nacional de les parts més elevades del conjunt muntanyós del Guadarrama, espai que rep el nom provisional de parc nacional de las Cumbres de la Sierra del Guadarrama.

El creixement de Madrid ha repercutit en la demanda de segones residències, especialment en els municipis del vessant sud-est i això ha provocat la requalificació urbanística d'espais que estaven protegits i aquest fenomen és també el que impulsa la demanda per part d'alguns sectors de declaració de parc nacional a tot el Guadarrama ja que s'entén que aquesta figura de protecció ajudaria a frenar tant l'avenç de l'àrea metropolitana de Madrid cap a la muntanya com el creixement dels municipis de vacances.

Si la declaració i protecció de la *Sierra* és un procés lent en el temps, en canvi, l'àrea metropolitana de Madrid no para de créixer i en opinió de Molla són les infraestructures les que, com a "colonitzadores" de l'espai, preconitzen la posterior ocupació del sòl. El professor va posar de relleu els següents fets:

- El creixement de Madrid sempre havia estat lineal i seguia la sortida de les carreteres nacionals; actualment es fa en forma de cinturons perifèrics, dels quals el més antic és la M-30.
- D'aquesta manera han anat traçant la M-40, una anella de 60 km, que ha tingut un cost altíssim, ja que es van haver de construir uns túnels per sota el Pardo; la M-45, que es va dissenyar per descongestionar la M-40 i l'actual M-50, que no ha acabat de ser una circumval·lació, sinó que és una ferradura ja que de nou s'ha trobat amb el Pardo.
- Un cop tenen tancat el cinturó o construït en bona part, comença l'expansió urbanística dels municipis que es troben propers als accessos.

- Les expectatives que genera la construcció dels diferents cinturons són suficients per a què els diferents ajuntaments elaborin un nou POUM en el qual es faci un redimensionat dels sòls urbanitzables per així tenir el municipi a punt per acollir nova població.
- Amb els creixements urbans els cinturons deixen de ser vies ràpides i esdevenen carreteres principals que uneixen els municipis i llavors s'inicia un moviment que insta a enterrar part o la totalitat del recorregut, com ha passat en el cas de la M-30, que s'ha soterrat entre el Pardo i Getafe, tram que ha passat a denominar-se Calle 30.

El professor va exemplificar els creixements dels municipis que estan en el recorregut d'aquestes vies amb diferents exemples recents de transformació de barris, amb eixamples nous o remodelacions del teixit urbà construït que s'han adjudicat a equips internacionals d'arquitectura, com el cas del conjunt Puerta de Europa o l'ecobulevard de Vallecas.

Molla va concloure la seva explicació amb la constatació que es demana la protecció ambiental d'allò que no té problemes per "aguantar" pressions urbanístiques, els cims del Guadarrama, i que la Comunitat té, com a resultat de l'expansió urbanística dels darrers anys, 300.000 habitatges buits. També val a dir que va criticar com a investigador l'opacitat en les dades del registre de la propietat, que dificulta no saber la història dels canvis en la titularitat del sòl, ja que així es podrien relacionar les transaccions en la compravenda de terrenys amb els promotors i constructors. [Elisabet Sau]

Dimarts 22 i 29 de maig de 2012

Enrique SERRANO, Gonçalo VIEIRA i Marc OLIVA
van intervenir en el curset:

L'Antàrtida i els geògrafs.

Els dimarts 22 i 29 de maig de 2012 van ser les dates en les quals es va celebrar el curset titulat “L'Antàrtida i els geògrafs”. Les dues sessions van tenir lloc a l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona). El professor Marc Oliva (Instituto de Geografia e Ordenamento do Território – Centro de Estudos Geográficos, Universidade de Lisboa) va obrir el foc en parlar sobre el tema *Estudi dels processos geomorfològics freds a les muntanyes ibèriques i la seva traslació a l'Antàrtida*.

Durant les darreres dècades l'estudi dels processos freds a la península Ibèrica ha tingut un auge exponencial. Els geògrafs han tingut un rol determinant en el coneixement dels processos geomorfològics vinculats al fred, en especial els processos periglacial. En la majoria de muntanyes ibèriques aquests tenen una dimensió espacial reduïda i una afectació marginal. Malgrat això, han estat un laboratori excepcional on s'han estudiat amb deteniment processos i model·lats propis d'àrees on aquests són molt més extensos, com les zones polars. A partir d'aquesta premissa el Dr. Oliva va fer una exposició basada en la participació dels geògrafs/es en l'estudi de la geomorfologia glacial a partir de tres moments històrics clarament diferenciats: fins l'any 1975, de l'any 1975 al 1990 i partir d'aquest any fins l'actualitat. De la primera etapa va destacar la importància de les fonts històriques escrites i gràfiques il·lustrant la presentació amb diferents gravats i descripcions que permeten analitzar els canvis. A partir de l'any 1975, va ressaltar les primeres tesis doctorals sobre aquesta temàtica a casa nostra (Serrat 1977, Soutadé 1978, Gómez-Ortiz 1980, Peña Monné 1990, etc.), de les quals va dir que mostren un gran impuls de l'estudi del glacialisme i la constatació de diferents processos freds vigents a partir de les descripcions de les formes. Serà durant aquest moment, a finals dels anys 1980, quan Espanya enviarà investigadors a l'Antàrtida. La base militar Gabriel Castilla a l'illa de Decepción i la base civil Juan Carlos I a l'illa Livingston són de l'any 1988. A finals dels anys 90 i en el canvi de mil·lenni, el treball pluridisciplinari, les col·laboracions universitàries i l'auge de diferents associacions (Sociedad Española de Geomorfología, *International Permafrost Association*) afavoreixen el treball en xarxa i la feina de diferents grups de la península Ibèrica que treballaran a l'Antàrtida (Barcelona, Lisboa, Madrid i Valladolid, entre d'altres).

Vistos els inicis i la consolidació de la disciplina, a la segona part de l'exposició es va tractar l'actualitat que va servir per revisar diferents mètodes i tècniques que s'apliquen actualment a l'Antàrtida i a les muntanyes ibèriques per al control de la dinàmica de vessants, les glaceres rocalloses, les variacions de la coberta nival, etc. Finalment, un apartat de diagnòstic i perspectives va donar peu a diferents reptes de futur com el manteniment de la recerca i la seva diversificació, aspectes claus per continuar la recerca i respondre diferents incerteses com l'escalfament global, el comportament del *permafrost* i la resposta dels processos geomorfològics tant a l'Antàrtida com a les muntanyes ibèriques. El professor Oliva assolí així l'objectiu inicial de la presentació que era parlar de com han evolucionat a la Península Ibèrica

l'estudi dels processos geomorfològics freds, i de com aquest bagatge ha revertit en el coneixement del sistema natural a l'Antàrtida.

La segona part de la mateixa sessió va ser omplerta per la dissertació del professor Enrique Serrano Cañadas (Departamento de Geografía, Universidad de Valladolid), la qual va versar sobre el tema *Geomorfología de la Antártida marítima: permafrost y procesos periglaciares en ambientes deglaciados*.

L'exposició d'Enrique Serrano va començar explicant la importància de distingir l'Antàrtida continental i l'Antàrtida marítima; a aquesta segona hi ha una gran disponibilitat hídrica, amb àmplies zones desproveïdes de gel, emmarcades entre la costa i les glaceres, a on tenen molta importància els processos geomorfològics. En canvi, a l'Antàrtida continental no hi ha aigua líquida, el gel és molt més antic i per això és un lloc molt adequat per a fer estudis de reconstrucció paleoclimàtica. Enfront a l'homogeneïtat de les glaceres, les àrees desglaçades posseeixen una major diversitat de formes i processos, i ambients amb *permafrost*, sòls permanentment gelats que determinen els processos geomorfològics i hidrològics.

Va exposar aquestes idees citant diferents estudis duts a terme al conjunt d'illes Shetland del Sud entre les latituds 62° i 63° S, ja que en algunes illes tenen aigua líquida a l'estiu i per això presenten una elevada sensibilitat al canvi. Uns canvis que s'han pogut reconstruir per als darrers 12.000 anys i que han permès aportar informació sobre diferents episodis holocens, com la Petita Edat del Gel o constatar com hi ha glaceres que actualment s'estan fonent (cas de la glacera Johnson a l'illa de Livingston). En algunes d'aquestes illes hi ha fins i tot vegetació (*Deschampsia antarctica*) associada a processos d'edafització provocats per les colònies d'aus, que dibuixa rodals que poden tenir entre 3 o 4 metres.

Va il·lustrar les intervencions humanes a les Shetland del Sud a partir de Gabriel de Castilla (1603), Sant Telmo (1819) o William Smith (1819), precursors dels pescadors de foques i balenes. Un indret on es calcula que entre 1820 i 1830 es van caçar 300.000 foques i llops marins. Per això va ser clau el *6th International Geographic Congress in London* l'any 1895, que amb el temps va donar pas als militars i a les bases científiques posteriors amb una barreja particular de política i ciència. Actualment, l'activitat turística és un atractiu que aplega uns 24.000 turistes/l'any, que generen diferents problemes de concentració, precisament en zones lliures de gel com a l'illa Decepció.

El gruix de l'exposició, altament especialitzada, va ser una lliçó magistral sobre periglacialisme i *permafrost*, revisant les campanyes que el professor Enrique Serrano havia fet a les Shetland del Sud localitzant la distribució del *permafrost* i descrivint-ne detalladament les formes periglacial. Per això, va distingir entre un periglacialisme amb *permafrost* i un altre sense, aquest segon clarament d'influència marítima i per sota dels 25 metres. Un ampli ventall d'imatges li va permetre revisar un gran conjunt de processos associats a la presència de gel en el sòl i neu en superfície, els quals generen una gran multiplicitat de formes: sòls ordenats i camps de clasts, cercles amb flux, monticles de terra amb un nucli de gel o *pingos*, corrents de blocs, lòbuls de gelifluxió, glaceres rocalloses, lòbuls protalús, etc. La seva diversitat i complexitat va concloure, són un bon indicador per a l'estudi dels canvis ambientals a l'Antàrtida marítima.

La primera intervenció de la segona sessió del curset va anar a càrrec del professor Gonçalo Vieira (Instituto de Geografia e Ordenamento do Território – Centro de Estudos Geográficos, Universidade de Lisboa), el qual va dissertar sobre el tema *Permafrost y cambios globales: la contribución de los geógrafos en la Antártida Marítima*.

La significació del *permafrost* com un element clau del sistema climàtic terrestre ha estat menystinguda fins les darreres dècades, en què la recerca ha demostrat el paper

decisiu que té en la criosfera. La península Antàrtica és un dels indrets de la Terra on l'escalfament de les darreres dècades ha estat més important, entorn a 2,5°C des de 1950. La resposta de les glaceres davant d'aquest escalfament ha estat llargament estudiada, no així la resposta de l'estat tèrmic del *permafrost*, que està en fràgil equilibri en les àrees no glaçades de l'Antàrtida marítima. El grup AntECC (Antarctic Environments and Climate Change) de la Universidade de Lisboa ha tingut un paper molt actiu en l'estudi de l'evolució tèrmica del *permafrost* des de 1999. La presentació feta pel seu cap, el Dr. Gonçalo Vieira, va servir per presentar els principals resultats i la repercussió que l'augment detectat en les temperatures del sòl ha tingut sobre la dinàmica geomorfològica d'aquest fràgil ecosistema antàrtic i sobre la seva possible resposta davant un escenari d'augment de temperatura.

Gonçalo Vieira va dividir la seva presentació en cinc apartats: 1) La importància global del *permafrost*, 2) El *permafrost* a l'Antàrtida, 3) La península Antàrtica, 4) El *permafrost* a l'occident de la península Antàrtica i 5) Els geògrafs i el programa polar portuguès.

A partir de Brown (1970) va explicar com un *permafrost* és un sòl en què les màximes mensuals no superen els 0°C, que a més té una capa activa que es congela i descongela periòdicament. En alguns llocs del planeta el *permafrost* pot tenir fins a 1.500 metres d'espessor i en d'altres llocs només uns centímetres de gruix. Latitudinalment el *permafrost* és variable, una variabilitat molt gran quan més al sud s'avança. Des d'un punt de vista internacional el *Global Terrestrial Network for Permafrost* (GTN-P) monitoritza aquesta coberta a partir de la instal·lació de diferents sensors tèrmics. Si bé, el professor Gonçalo Vieira va indicar com el Pol Nord està molt més monitoritzat que no pas el Pol Sud, on les informacions són més discontinües. L'interès científic en aquesta coberta es basa en els escenaris de futur que preveuen un escalfament global del planeta, si el *permafrost* es fongués tindria repercussions en el cicle global del carboni i del metà, ja que s'ha de tenir en compte que es troba habitualment en sòls rics en matèria orgànica, tal i com passa amb el *permafrost* de l'Àrtic.

Per això diferents equips interdisciplinaris tenen en compte la dinàmica de la capa activa, l'aigua continguda en el sòl i la formació de nuclis de gel (*pingos*), el gel intersticial en glaceres rocalloses, falques de gel i el risc geomorfològic associat a la variabilitat de la capa activa, a més del termocarst i els processos de col·lapse associat. Uns temes que es troben en la punta de llança sobre la recerca del *permafrost* però dels quals a l'Antàrtida se sap ben poc. A més l'Antàrtida occidental presenta diferents particularitats com la de tenir un *permafrost* de baixa temperatura i trobar-se en zones molt seques i fredes que el fan contrastar amb d'altres zones del món. A més, a la península Antàrtica, al nord-oest del continent des dels anys 50 del segle XX la temperatura s'ha escalfat 2,5°C de mitjana, la qual cosa està provocant que es perdi massa de gel en les plataformes. Aquest canvi accelerat està sent estudiat en diferents illes al voltant de la península Antàrtica que s'han descrit com "The Banana belt" i de les quals el professor Gonçalo Vieira va mostrar diferents exemples. En especial va parlar de *King George island*, una illa que té molt poc gel i de la qual estudien la dinàmica de les congestes en relació amb el *permafrost* a través dels satèl·lits de radar que capten el senyal de la neu humida. A l'igual que Enrique Serrano també va parlar de l'illa *Livingston* on estudien el paper del vent en la configuració de diferents lòbuls de solifluxió amb un sistema de tubs clavats a l'illa que controlen físicament i regularment.

El professor Vieira va acabar la seva intervenció explicant les principals línies de recerca que actualment ocupen el programa portuguès, coordinat des de Lisboa, i que bàsicament se centren en com s'està donant el canvi en les zones despallades de neu,

perquè estan observant que hi ha una variabilitat poc explicada amb el que li ocorre al *permafrost*. També han vist com per damunt dels 150 metres sobre el nivell del mar el permafrost és continu mentre que per sota d'aquesta altitud és discontinu en les zones que estudien i volen indagar aquest fet. Així com també tenen interès en les geoformes que expliquen el canvi climàtic i en el monitoreig de diferents moviments.

El professor Marc Oliva va tancar el curset amb l'exposició d'una anàlisi comparativa: *L'Antàrtida i l'Àrtic, dues realitats climàtiques contrastades*. En efecte, l'Antàrtida i l'Àrtic són dues realitats geogràfiques (i geopolítiques) molt diferenciades, tot i que comparteixen el fet de ser àrees clau en el sistema climàtic planetari. Des de la Universidade de Lisboa, on el Dr. Oliva professa, s'estan duent a terme projectes encaminats a la reconstrucció paleoambiental a partir de diferents registres sedimentaris a Svalbard i a l'Antàrtica marítima per tal d'inferir la variabilitat climàtica natural en aquests sectors. Marc Oliva va aprofitar la seva intervenció per parlar de l'evolució del clima en aquestes dues àrees a diferents escales temporals. Durant els darrers mil·lennis el clima ha seguit patrons contrastats i la resposta del sistema natural a la inèrcia climàtica experimentada les darreres dècades també ha estat sensiblement diferent a l'Antàrtida i a l'Àrtic. Per això va començar la seva explicació indicant les principals diferències entre l'Àrtic (molt estacional i clarament influenciat pels continents) i l'Antàrtic (gran centre expulsor de fred) aportant diferents dades per a la reflexió. Com per exemple que l'Àrtic no s'ha fos durant els últims 7 milions d'anys o que ni a un ni altre continent no hi plou i per això són considerats grans deserts blancs. Si bé va matisar que al sector oriental de l'Antàrtic sí que hi plou, entre 400 i 600 mm/any i per tant, quan es diu que no hi plou es poden fer matisos. També va explicar la diferència en els sòls, molt orgànics a l'Àrtic i pràcticament inexistent a l'Antàrtic. Acabant aquesta comparativa parlant de geopolítica i de les reivindicacions territorials que haurien donat per a un curs sencer.

Marc Oliva, encertadament i didàctica, va destinar la segona part de la seva presentació a aprofundir en les diferències detectades en l'interior dels continents glaçats a partir de la recuperació de grans testimonis sedimentaris. Va explicar com aquests permeten conèixer, per exemple, la composició atmosfèrica passada a partir dels isòtops d'oxigen $^{18}\text{O}/^{16}\text{O}$ i a través d'ells inferir la temperatura del planeta. A més d'explicar com es prenen d'altres mesures com el CO_2 , el CH_4 , etc. En relació amb això va explicar el projecte *European Project for Ice Coring in Antarctica (EPICA)* que ha servit per estudiar la variabilitat climàtica dels darrers 800.000 anys i mostrar una diferència de 1.500 anys entre el que passa a l'hemisferi nord i el que ocorre a l'hemisferi sud. Fet que va aprofitar per comentar diferents episodis climàtics del conjunt de l'Holocè i el sistema global.

Va acabar la seva intervenció amb unes reflexions sobre les tendències recents i la variabilitat climàtica en general, preguntant-se a partir de diferents escenaris de futur els impactes sobre els sistemes naturals. Tot discutint a partir de les dades disponibles i plantejant més preguntes que no pas donant respostes, com correspon al món de la ciència, sobre la probable resposta ambiental en un escenari que apunta cap a un augment tèrmic molt significatiu en les regions polars durant aquest segle XXI.

Un bon punt i final d'un curs ple d'especialistes en la matèria que va fer gaudir d'allò més el públic que s'hi va apuntar les dues jornades senceres. [Albert **Pèlachs**]

Dijous 17 i dissabtes 19 i 26 de maig de 2012

Carlos GUÀRDIA, Alex MIGUEL i Luis OUTEIRO
van intervenir en el curset:

Geografia i esports d'aventura.

El proppassat 17 de maig de 2012 a les 18 :00 hores a la Sala Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans i organitzat per la Societat Catalana de Geografia va començar el curs "Geografia i esports d'aventura" dins la programació de l'any 2011-2012. En aquesta sessió va haver-hi tres conferències.

La primera de les xerrades amb el títol de "Els esports d'aventura a Catalunya. Escenaris i dinàmiques" va anar a càrrec de Carlos Guàrdia. En primer lloc ens va parlar dels nous hàbits de consum que caracteritzen les societats actuals, sobretots les urbanes, en el context català. Es tracta d'una demanda que cerca noves emocions en el seu temps de lleure, sensacions que troben resposta en les noves activitats esportives i recreatives que s'estan desenvolupant en el medi natural, escenari idoni per a la pràctica d'aquests esports, denominats, popularment, *esports d'aventura*, i que inclouen l'escalada, el descens de barrancs o el surf, entre molts d'altres.

Guàrdia també ens va parlar de les aptituds del territori català per al foment d'aquestes noves activitats i dels condicionants geogràfics que en permeten el seu desenvolupament i posterior èxit, factors que expliquen la distribució geogràfica dels esports d'aventura a Catalunya. Tot seguit, el geògraf alturgellenc va posar l'exemple d'una de les activitats que està experimentant un autèntic "boom" a casa nostra: les curses de muntanya. Es tracta d'una activitat que, any rere any, va en augment, tant pel que fa al nombre de participants com de curses; una mostra d'això és el calendari que elabora anualment la FEEC (Federació d'Entitats Esportives de Catalunya) en el que es pot comprovar com no solament creix el nombre de curses de curta distància, sinó que també ho fan les anomenades de *llarga distància* o *d'ultraresistència*, curses de més de 50 km i amb desnivells positius que superen els 4.000 metres.

Finalment, Guàrdia va assenyalar que algunes d'aquestes curses han derivat o han servit d'inspiració per a la creació de productes turístics de senderisme, tals com Carros de Foc o Cavalls del Vent, per posar dos exemples dels molts que hi ha actualment a la nostra geografia catalana. La creació d'aquestes iniciatives ha contribuït a la dinamització econòmica local dels territoris que els acullen (en menor o major mesura), ja sigui a través de les pernoctacions en allotjaments (sobretot en refugis de muntanya), de la creació de llocs de treball (tot i que de forma estacional), a la fixació de població en el territori, així com en la difusió del patrimoni natural i cultural dels indrets on es desenvolupa l'activitat.

La segona xerrada, que portava per títol "El Pirineisme", va anar a càrrec d'Alex Miguel. En una primera part, va fer una interessant revisió històrica de la descoberta dels Pirineus. Va donar a conèixer com va anar canviant la mentalitat al llarg dels segles XVII i XIX quant a conèixer la muntanya i la seva vessant més romàntica, sobretot, de la mà del baró de Carbonnières, geòleg i botànic francès. Aquesta serralada tingué un fort atractiu entre els exploradors d'arreu d'Europa, procedents de camps científics diversos, els quals foren pioners en la descoberta de les valls i pics més inaccessibles dels Pirineus al llarg del segle XIX. És destacable el fet que la vessant pirinenca

francesa ja era prou coneguda al segle XIX, mentre la catalana va romandre força inexplorada fins a principis del segle XX. El conferenciant destacà l'important paper dels assentaments humans autòctons en les seves aportacions sobre el coneixement del territori als muntanyencs de l'època. En la darrera part, va explicar els riscos que corren avui dia els esportistes d'elit i la decadent visió naturalista per part de la popularització de certes pràctiques com l'esquí. Per últim, va citar les principals associacions excursionistes que podem trobar homologades a Catalunya, fent èmfasi en l'intrusisme que s'està patint actualment en aquests esports, que poden acabar en desafortunades negligències sobre el territori.

En Luis Outeiro ens va parlar de les relacions entre la geografia i els esports nàutics amb una conferència que va portar per títol: "La geografia dels esports nàutics als Països Catalans". Va començar per una petita introducció sobre els mites que existeixen al voltant dels esports nàutics amb la intenció d'obrir un petit debat. Va continuar per parlar de l'origen de la pràctica cultural dels esports com ara la vela, el surf, o el windsurf i la història d'aquestes pràctiques amb el seu ús esportiu-recreatiu. La part forta de la xerrada va estar estructurada en tres blocs temàtics: el ponent en el primer bloc va posar algunes dades sobre l'evolució en nombre de participants d'aquests esports, relacionant aquestes dinàmiques amb el context d'hàbits socials actuals. Aquí va fer una anàlisi sobre les potencialitats que aquests esports presenten per activar i generar sinergies econòmiques degut a ser Catalunya un país amb gran disponibilitat de llocs per la pràctica d'aquests esports. El segon bloc va centrar-se en analitzar els factors claus de la geografia física que més determinen la pràctica d'aquests esports; en Luís Outeiro ens va parlar específicament de diverses variables oceanogràfiques, geomorfològiques, i climatològiques. Per últim, ens va fer una anàlisi sobre els impactes negatius i positius que provoquen aquests esports en el medi ambient.

El curs va continuar el dissabte 19 de maig al Port Olímpic de Barcelona, on estava programat un bateig de vela a bord d'un veler de 10 metres d'eslora per les aigües del Barcelonès i Maresme. Amb aquest bateig es va aprofundir en les relacions entre aspectes pràctics de la vela i la geografia física (oceanografia, climatologia i meteorologia, geografia costanera i litoral). A part de saber com funciona un d'aquests vaixells, vela, motor i patronatge. El patró del vaixell va ser Adrià Bernaus, professor de l'Escola de Vela de Barcelona.

Finalment el dissabte 27 de maig va tenir lloc l'última sessió que consistia en la pujada de la via ferrada de les Dames en el massís de Montserrat. En aquesta sessió s'han abordat els principals conceptes de l'escalada (tipus d'escalada, equipament, nocions de seguretat), i també es va explicar la història de les vies ferrades a Catalunya i la seva importància com a pol de difusió de la pràctica d'escalada. Igualment s'ha abordat la gènesi i geologia de Montserrat, aprofitant per introduir les principals unitats estructurals, tipus de roca, modelatge, dinàmica hidrològica i geomorfològica del massís. L'ascensió ha estat acompanyada per Àlex Míguel, geògraf i guia de muntanya, membre de l'Associació Espanyola de Guies de Muntanya (A.I.G.M.). [Xavier **Úbeda**]

Dimarts 19 de juny de 2012

Enric TELLO ARAGAY
Universitat de Barcelona

*La transformació històrica del paisatge entre l'economia i ecologia:
Podem posar a prova la hipòtesi de Margalef?*

La conferència de clausura del curs 2011-12 de la Societat Catalana de Geografia va ser pronunciada pel Dr. Enric Tello, professor d'història econòmica de la Universitat de Barcelona, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans el propassat dia 19 de juny. El títol mateix, *La transformació històrica del paisatge entre l'economia i ecologia: Podem posar a prova la hipòtesi de Margalef?*, no podia ser més suggeridor d'una dissertació rica en continguts contundents, però també, de tota mena de matisacions. Així va ser. El conferenciant va exposar els reptes davant dels quals es troba avui el paisatge entès com a natura transformada per l'acció humana i expressió territorial del metabolisme social. Una natura devastada durant el segle vint per la preeminència del model de creixement econòmic per sobre de qualsevol altra alternativa d'explotació. Per bé que hi hagi indicis d'un canvi de perspectiva, com poden ser les directives europees referides a la gestió de l'aigua i dels usos del sòl, la imminència del *peak oil* és, a parer del conferenciant, el veritable trencacolls de les polítiques agràries actuals fonamentades en l'aplicació massiva d'energies fòssils al territori.

En sengles mapes de Catalunya, Tello va mostrar la contraposició entre les àrees urbanes i industrials, d'una banda, i les agroforestals, d'altra. Podia ben bé semblar que les àrees d'espais naturals protegits (parcs, espais naturals, etc.) podrien garantir l'equilibri i la sostenibilitat entre ambdues entitats paisatgístiques, a manera de rovell d'ou de les forestals. Però no és així. Les polítiques de conservació són limitades i se suporten, el més sovint, sobre creences errònies, en especial la de no situar els humans al cor de la dinàmica del territori, com si en fossin protagonistes externs. Amb això, el conferenciant va insistir en la necessitat d'aplicar polítiques de conservació *integrals* de la dinàmica del territori i no pas, i únicament, *singulars* per a determinats estats (com poden ser els mateixos parcs i espais naturals), amb unes pautes ben definides i recolzades en l'ecologia del paisatge, de manera que la seva matriu sigui en relació amb les tesselles territorials, ben enllaçades pels corresponents corredors del paisatge.

Enllestida la introducció més general i contextual de la dissertació, el professor Tello va passar a explicar les quatre parts en les quals l'havia ordenat: una introducció més específica, la hipòtesi de Ramon Margalef, unes propostes metodològiques per a la seva verificació i les conclusions.

Tot amb tot, el conferenciant considerava la recerca endegada amb el seu equip de treball com *la cerca de la baula perduda de la cadena sistèmica entre energia i territori*, és a dir, de la mesura de la eficiència energètica del paisatge com a objecte d'estudi. En aquesta direcció, l'índex de l'estructura ecopaisatgística de capacitat d'acollida d'espècies va ser contraposada, o contrastada, amb la capacitat d'interconnexió i connectivitat de l'espai. Això va obligar a un exercici cartogràfic força notable amb el suport de les tècniques pròpies dels Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG) i de les bases temàtiques territorials avui a l'abast dels investigadors. És clar, en el context d'estudi que relaciona la matriu ecològica amb el tessellament i la

connectivitat del territori, els SIG hi van com l'anell al dit. Els primers programaris d'aquest gènere, de les acaballes dels anys setanta del segle vint, van ser concebuts, precisament, per a gestionar models de capacitat, vulnerabilitat i impacte en l'estela de la matriu ecològica de Leopold i en la perspectiva de la planificació territorial, uns objectius que no han canviat pas gaire quaranta anys després. Però Tello no s'hi va pas abonar en els SIG.

Allò que convenia mostrar a l'audiència en base als mapes elaborats era la dependència de la qualitat ecològica de la matriu territorial de les zones agroforestals, i no pas la dels espais naturals protegits, perquè la desprotecció total de l'àmbit de contacte entre les zones agràries i les zones forestals posa en perill la conservació de la biodiversitat en el territori. És aleshores quan entra en escena la hipòtesi de Margalef. El gran ecòleg proposava que l'organització de l'espai agroforestal tradicional era la més eficient possible malgrat l'escassetat d'energia que els pagesos podien mobilitzar. La gran diversitat de paisatges -fins i tot bonics, reblava Margalef- que això comportava, eren la garantia d'una biodiversitat molt positiva. La industrialització del camp, amplificada a partir de mitjans segle vint, ha introduït una uniformització molt perniciosa del paisatge.

L'equip de treball multidisciplinari en el qual participa el professor Tello tracta, al capdavall, de provar aquesta hipòtesi amb el concurs i el creuament, com ja hem avançat ratlles amunt, de metodologies d'anàlisi diverses, entre les quals va destacar la modelització dels balanços sociometabòlics i l'elaboració de cartografia temàtica. Margalef mateix ho havia emfasitzat: "Cal fer mapes!" L'anàlisi i la quantificació dels fluxos, amb tots els circuits i retroalimentacions que comporten, han estat modelitzats adequadament. La baixa eficiència energètica de l'agricultura sorgida de la revolució Verda, golafre desfermada d'energia externa en el sistema de producció agrària, va quedar prou de manifest en la comparació de diagrames de l'abans i el després. Els resultats obtinguts fins ara, necessàriament provisionals i millorables, vénen doncs a confirmar en bona mida la hipòtesi de Margalef, per bé que apareixen aspectes no gaire esperats, alguns dels quals van merèixer una especial atenció per part del conferenciant.

Una singularitat prou sorprenent és la constatació d'una millor eficiència de la retroalimentació energètica interna del sistema agrari actual en front de la que tenia el model anterior a la revolució Verda. És un aspecte, va apuntar el conferenciant, que caldria desenvolupar en l'agricultura ecològica, de manera que pugui reduir la dependència respecte de l'energia externa, sense caure en l'espiral dels rendiments decreixents que ja patia l'agricultura tradicional. En aquest topant, el conferenciant es va estendre, sense pèrdua d'interès i amenitat, sobre la reposició de nutrients del sòl, tan problemàtica, en l'agricultura tradicional. És un conflicte, el de l'oposició entre agricultura ecològica i agricultura industrial -amb el record de la tradicional a l'ombra-, que Oriol Porcel va palesar incisivament en el col·loqui que va seguir a la dissertació.

Enric Tello va esmerçar els darrers minuts de la seva dissertació per a il·lustrar, a tall de conclusions, l'impacte de la pertorbació ecològica sobre la diversitat d'espècies en quatre estadis o rangs evolutius d'eficiència energètica del paisatge, ben guarnit amb exemples de canvi d'usos del sòl al Vallès i al Maresme des de 1850 ençà. Amb això va fer bo l'esforç del seu equip per a compaginar les metodologies d'anàlisi basades en índexs vagament territorials amb les quals posen en joc les dimensions i les distribucions geogràfiques de manera explícita, una combinació que, a parer meu, és el gran valor de l'aportació de l'equip del professor Tello en relació amb la dinàmica ecològica del territori i del paisatge en el context actual. [Pau **Alegre**]